

відомості про навколишній світ, і процеси, що в ньому відбуваються, або відомості про стан справ. Виходом із такої ситуації є, на нашу думку, прийняття нового закону, який би регулював відносини в інформаційній сфері, зокрема: визначити інформацію як відомості про осіб, предмети, факти, події, явища й процеси, незалежно від форм їх вираження; відмовитися від переліку сфер, де має місце інформація, спростити доступ до неї громадян.

Література:

1. Лийв Э. Х. Инфодинамика. Обобщенная энтропия и неэнтропия. – Таллинн, 1998. – 200 с.
2. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство. – СПб., Фонд "Университет", 2000. – 428 с.
3. Лиотар Ж. -Ф. Состояние постмодерна. – СПб., Алетейя, 1998. – 160 с.
4. Маклюэн М. Галактика Гуттенберга: Становление человека печатающего. – М.: Фонд "Мир", Академический Проект, 2005. – 496 с.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура. М., ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с.
6. Голубицький О., Шевчук О. Електронний уряд. – К., Довіра, 2002. – 160 с.
7. Уэбстер Ф. Теория информационного общества. М., Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
8. Недбай В. Взаємодія держави та громадянського суспільства у розвитку інформаційних процесів // Сучасна українська політика. – 2008. – № 14. – С. 197-201.
9. Закон України "Про інформацію" № 2658-ХІІ від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Чистякова Ю. В., НУ "ОЮА"

ПОНЯТТЯ "ПРАВОВИЙ ЗНАК" ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА

В статье анализируется ключевое понятие семиотики права – "правовой знак". Автор проводит всесторонний анализ "правового знака", дает развернутую характеристику его составных частей. Анализируются два основных подхода к определению и характеристики знака Ф. Соссюра и Ч. Пирса. На практических примерах проводится разграничение таких составляющих правового знака как: обозначающее и обозначаемое, репрезентатив, объект и интерпретанта, предметное и смысловое значение.

The key concept of semiotics of law – "legal sign" is analysed in the article. An author conducts the comprehensive analysis of "legal sign", gives the unfolded description of his component parts. Two basic approaches in determination and description of sign of F. Saussure and Ch. Peirce are analysed. On practical examples the delimitation of such constituents of legal sign as signifier and signified, representamen, object and interpretant, subject and semantic sense is made.

Актуальність теми і аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі розвитку правової науки вважається необхідним доповнювати методологію досліджень новими підходами і методами [4, с. 92]. Одним з таких перспективних підходів є семіотичний підхід. Це пояснюється тим, що формально право існує в знаковій формі, і, відповідно, адекватне розуміння і застосування норм права неможливе без використання семіотичного підходу.

На сьогоднішній день у вітчизняній науці немає комплексних досліджень з семіотики права. Однією з перших наукових робіт в цій області є дисертаційне дослідження А. К. Саркісова "Семіотика права (Історико-правове дослідження правових знакових конструкцій)", яке містить ряд недоліків. При розробці теми використовувалися роботи, присвячені загальній семіотиці, лінгвістичній семіотиці таких авторів як О. М. Балинська, А. А. Ветров, Т. І. Дудаш, Г. Г. Почепцов, С. Г. Проскурін, К. Д. Скрипник, Є. А. Тюгашев, І. Ф. Янушкевич та ін. Істотна увага в роботі приділена роботам засновників семіотичної науки Ф. Соссюра і Ч. Пірсу.

Метою дослідження є розробка розгорнутої характеристики поняття "правовий знак", яке є ключовим для застосування семіотичного підходу до правової науки взагалі і в порівняльному правознавстві, зокрема, а також виявлення компонентів "правового знаку".

Виклад основного матеріалу. Семіотика – це наука про знаки, яка розглядає різного роду явища природи і людської культури як взаємодію, опосередковану знаками, а також досліджує структуру і функціонування знакових систем [11, с. 538]. Семіотика на сучасному етапі її розвитку – це міждисциплінарна наука. Будь-яке явище або процес, які розглядаються з точки зору їх знакового втілення, можуть стати предметом аналізу цієї наукової дисципліни. Деякі вчені вважають, що семіотика є найбільш оформленою частиною сучасних системно-структурних досліджень [1, с. 5]. Семіотика містить не лише більш-менш формалізовану частину (абстрактна семіотика), але й широке поле спостережень

за фактами, де вона виступає індуктивною наукою, яка розглядає всі явища культури як знакові системи.

Основоположним поняттям в семіотичі права слід вважати, за аналогією з загальною семіотикою, "правовий знак". У семіотичі "знаком" є все, на чому можуть генеруватися значення (наприклад, слова, образи, звуки, жести). Формалізовані мови, які використовуються для різних наук, у тому числі і для правової науки, є штучними трансформами природної мови – особливо її письмового різновиду. Розвиток науки призвів до введення в природні мови спеціальних лінгвістичних знаків, що використовуються для вираження наукових понять і суджень, та способів взаємодії з об'єктами, що розглядаються в науці. Символіка наукової мови дозволяє домагатися однозначності термінів, що використовуються, і фіксувати поняття, для яких в природній мові немає словесних виразів [8, с. 134].

Правовим знаком є предмет (у широкому значенні слова, в якому предметом є не лише речі, але і властивості речей, їх відношення один до одного, подія, факт і тому подібне), доступний сприйняттю людини, для якої він виступає знаком. Предмет, що виконує функцію правового знаку, представляє цінність не сам по собі, а лише у відношенні до іншого предмета.

Знак є відношенням до чогось іншого і робить один предмет знаком іншого предмету. Там, де один предмет функціонує як знак іншого предмету, має місце позначення. Таким чином, позначати будь-який предмет є ні що інше, як вказувати на цей предмет, посилати до цього предмету і т. д. Ґрунтуючись на вищевикладеному, А. Ветров сформулював наступне визначення знаку і знакової ситуації: предмет, який сприймається на чуттєвому рівні та вказує на інший предмет, посиляє до нього людину, називається знаком цього предмета, а самі ситуації, в яких один предмет функціонує як знак іншого предмета, називаються знаковими ситуаціями [3, с. 10]. Особливістю правових знаків є специфічність їх використання – виключно у сфері наукової або практичної правової діяльності.

Правовим знакам і правовим знаковим ситуаціям протистоять випадки, коли предмет не несе функцію знаку і через це знакова ситуація не створюється. Наприклад, не є знаковою ситуація, коли студент юридичного вузу дає визначення "право – система норм (правил поведінки) і приписів, встановлених або визнаних державою регуляторами суспільних відносин, які формально

закріплюють ступінь свободи, рівності і справедливості відповідно до суспільних, групових і індивідуальних інтересів (волею) населення країни, забезпечуються усіма заходами легального державного впливу включаючи примус" [13, с. 216].

Інколи відмінну рису знаку вбачають в тому, що він замінює предмет, який позначає. Як нам здається, подібного роду формулювання невірні. Коли один предмет дійсно замінює інший, то на заміник переносяться ті ж дії, які здійснювалися б над замінюваним предметом. У разі, коли псевдоправо (відповідно до доктрини натуралістичної юриспруденції воно виникає, якщо законодавство і правова культура людей не відображають належним чином природні закони суспільного життя людей [7, с. 5]) замінює право, то об'єктом дій стає саме заміник, тобто застосовуються, тлумачаться норми псевдоправових законів. В даному випадку, вже саме "псевдоправо" є окремим знаком.

Правовий знак спонукає дію, об'єктом якої є не сам знак, а предмет, що позначається. Отже, правовий знак не замінює предмет, що позначається. Він виконує іншу функцію – посиляє до позначуваного предмету, вказує на цей предмет, направляє на нього думки або дії людини. Це цілком відповідає природі знаку, який не є метою сам по собі, а є лише засобом досягнення мети [3, с. 11].

Двома домінуючими моделями що пояснюють природу знаку являються: модель лінгвіста Фердинанда де Соссюра і філософа Чарльза Пірса.

Ф. Соссюр запропонував "діаду" або подвійну модель знаку. Він визначив знак, як сукупність:

означаюче (signifier) – форма, яку знак знаходить; і

означаєме (signified) – поняття, яке знак представляє.

Правовий знак повинен мати як означаюче, так і означаєме. Не може існувати повністю безглузде означаюче або повністю безформне означаєме [21, с. 102-103]. Правовий знак є комбінацією означаючого і конкретного означаємого. Одне й те ж означаюче, наприклад, "право", може мати декілька означаємих:

1) сукупність встановлених норм і правил, що охороняються державною владою, регулюють стосунки людей в суспільстві, а також наука, що вивчає ці норми;

2) охоронювана державою, узаконена можливість що-небудь робити, здійснювати;

3) можливість діяти, чинити яким-небудь чином;

4) основа, причина і т. п. [9, с. 567].

Умберто Еко висловив абсолютно справедливу, на наш погляд, думку, що Ф. Соссюр визначає знак як нерозривну єдність означаючого і означаного, порівнюючи їх з двома сторонами одного аркуша паперу – неможливо розрізати одну сторону паперу не розрізавши іншої [14, с. 44].

Модель Ф. Соссюра є досить поширеною, але більшість дослідників трактують її в більш матеріалістичній манері, ніж сам Ф. Соссюр. Означаюче зараз, зазвичай, інтерпретується як матеріальна (чи фізична) форма знаку – це щось, що можна побачити, почути, доторкнутися, понюхати або спробувати. Для Ф. Соссюра що як означаюче, так і означане були суто "психологічними" поняттями, більше формою ніж субстанцією: "Знак – це не сполучник між річчю та її ім'ям, а сполучник між поняттям і звуковим шаблоном. Звуковий шаблон – це не фактично звук, бо звук – це щось фізичне. Звуковий шаблон є психологічним враженням слухача від звуку. Цей звуковий шаблон і можна назвати "матеріальним" елементом – як результат нашого чуттєвого сприйняття" [21, с. 66]. Більшість вчених, які наслідують модель Ф. Соссюра, означає інтерпретують як розумову (розумову) конструкцію, хоча вони часто відмічають, що ця конструкція, можливо, побічно посиляється на конкретні речі в світі. Саме така інтерпретація характерна і для означаного правового знаку, оскільки воно практично ніколи не має матеріальної форми. Саме "право", як сукупність встановлюваних норм і правил, що охороняються державною владою, регулюють стосунки людей в суспільстві, неможливо фізично відчувати.

Для Ф. Соссюра написаний текст має співвідношення з усною мовою як означаюче і означає [17]. В межах системи письмових знаків означаюче, наприклад, письмовий знак "Г" позначає звук в первинній знаковій системі мови (фонетичний звук природної мови), і тому письмове слово позначає звук замість поняття. Таким чином, матеріальний текст законів (надрукований на папері документ) у рамках концепції Ф. Соссюра є означаним не самих понять, які в ньому формулюються, наприклад, "договір" в Цивільному кодексі України, а є означаним фонетичних звуків, відтворюваних при читанні цього документу.

Ф. Соссюр вважав, що знаки існують тільки як частина формальної, загальної і абстрактної системи. Його концепція знаку була суто структурною і реляційною: головну роль займали взаємини між знаками, ніж самі знаки (значення знаків визначалося через

систему їх співвідношень один з одним, а не через які-небудь відмінні риси означасмого або які-небудь посилання на матеріальні речі). Ф. Соссюр не визначав знаки через істотні і властиві ним риси. Для нього, знаки посилаються, передусім, один на одного. Ніякий знак не має сенсу самостійно, він отримує сенс тільки в співвідношенні з іншими знаками. Як означаюче, так і означаєме є реляційними об'єктами [21, с. 120]. Ця концепція, можливо, важка для розуміння, оскільки конкретне слово, наприклад, "злочин", має деяке значення для нас, але його значення залежить від його контексту відносно інших слів, з якими воно використовується – в правовій літературі або на побутовому рівні.

Ф. Соссюр виділяє поняття "цінність" знаку, яка залежить від його співвідношення з іншими знаками в межах системи – знак не має ніякої "абсолютної" величини [21, с. 80]. Ф. Соссюр використовує аналогію з грою в шахи, відмічаючи, що значення кожної фігури залежить від її позиції на шаховій дошці [21, с. 88]. Те ж можна сказати і про цінність правового знаку. Наприклад, правовий знак "норма права" має різну "цінність", залежно від того, в якому документі він зафіксований. Розрізняють норми конституційного права, які мають вищу юридичну силу, норми права закріплені в законах, норми права закріплені в підзаконних актах, які повинні відповідати нормам права, які зафіксовані в законі.

Поняття "цінність" правового знаку показує, що є великою помилкою розглядати правовий знак тільки як комбінацію певного звуку і певного поняття (концепту). Якщо вважати правовий знак не більше ніж такою комбінацією, то це ізолюватиме його від системи, до якої він належить. Це, по суті, допускає, що конкретні правові знаки є самостійними одиницями, і система може бути сконструйована шляхом їх з'єднання. Навпаки, система є єдиним цілим – відправною точкою з якої, шляхом аналізу, виділяються її складові елементи [21, с. 113].

Соссюрівська семіотика стверджує, що немає жодного необхідного, обов'язкового, прямого або неминучого відношення між означаючим і означасмим. Зв'язок між означаючим і означасмим правового знаку, як і будь-якого іншого знаку, є довільним. Для Ф. Соссюра довільна природа знаку була першим принципом мови [21, с. 67-68]. Довільність була пізніше визначена Чарльзом Хокеттом як "ключова особливість мови" [18, с. 91]. Умовність зв'язку в знаку порушується тільки звуконаслідувальними словами, які практично не використовуються в правових знаках. Крім того,

ця звуконаслідувальність працює тільки у рамках конкретної мови. Слова з внутрішньою формою типу українського слова "право" частково розкривають схему, за якою вони були побудовані (права – правильний), проте таких слів не так вже і багато. У народній свідомості можуть здійснюватися вторинні спроби ввести зв'язок в слова, де вона відсутня. З наукової точки зору вони виглядають дивно [10, с. 125].

Практично в той же час, коли Ф. Соссюр розробляв свою модель знаку, філософ і логік Чарльз Пірс сформулював свою власну модель знаку. На відміну від моделі знаку Ф. Соссюра у формі "діади", Ч. Пірс запропонував тригранну модель знаку – "тріаду":

- репрезентамен – форма, яку отримує знак (не обов'язково матеріальна);

- інтерпретанта – це не інтерпретатор, тобто той, хто отримує і тлумачить знак, а те, завдяки чому знак означає навіть у відсутність інтерпретатора;

- об'єкт, до якого посилає знак: він залежить від конкретної ситуації використання знаку, контексту в якому він використовується.

Взаємодія між репрезентаменом, об'єктом та інтерпретантою називається у Ч. Пірса "семіозисом" [20, с. 484]. В межах моделі знаку Ч. Пірсу, дорожній знак світлофора "Стоп" складається з: червоного кольору, що знаходиться на перехресті (репрезентамен); зупинки транспортних засобів (об'єкт) і думки, що червоний колір вказує – транспортні засоби мають зупинитися (інтерпретанта).

Модель знаку Ч. Пірса, на відміну від моделі Ф. Соссюра, включає об'єкт. Репрезентамен подібний в значенні з Соссюровским означаючим, інтерпретанта подібна в значенні з означаєним. Проте, інтерпретанта має рису відмінну від означаємого: вона сама по собі знак у свідомості інтерпретатора. Ч. Пірс відмітив, що "знак посилає індивідуума до чогось, тобто створює в його свідомості еквівалентний знак, або можливо більш розгорнутий. Знак, який створюється, я називаю інтерпретантою першого знаку" [20, с. 228]. У. Еко цілком правильно помічає, що у такому разі виникає "безмежний семіозис" – серії послідовних інтерпретант що потенційно доходять до безкінечності [14, с. 50].

Також Ч. Пірс відмічав, що "значення репрезентамену може бути нічим окрім репрезентамена" [20, с. 339]. Будь-яка ж інтерпретація може бути інтерпретована по-різному (наприклад, значення слова "право" в словнику).

Будь-який правовий знак може бути представлений як "семіотичний трикутник Ч. Пірса".

Якщо розглянути правовий знак "громадянське суспільство", то його репрезентаменом є звукова форма "громадянське суспільство" в українській мові, інтерпретантою – система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, які добровільно сформувалися і знаходяться в стані конкуренції і солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку [13, с. 186]. Об'єкт цього правового знаку посиляє нас до того "ідеального" стану суспільних стосунків, при якому функціонує громадянське суспільство.

Існує декілька варіантів семіотичного трикутника, розроблених іншими авторами. Термінологічні розбіжності торкаються в основному відмінностей в позначенні його полюсів, як засадничий моделі функціонування знаку:

1) символ (Огден-Річардс), знаковий рівень (Моріс), вираження (Єльмслев);

2) референт (Огден-Річардс), сигніфікат (Моріс), зміст (Єльмслев), сенс (Фреге), інтенціонал (Карнап), сигніфікат (Ач), коннотат (Міллер);

3) денотат (Моріс), сигніфікат (Фреге), денотація (Рассел), екстенціонал (Карнап) [2, с. 53-54].

Інше поняття, яке згадується в концепції Ч. Пірса, але відсутнє в моделі Ф. Соссюра – це діалогічне мислення. Ч. Пірс акцентував, що, "усе мислення має діалогічну форму. Ви самі безпосередньо апелюєте до своєї глибшої суті [20, с. 338].

Ч. Пірс у своїй моделі робить акцент на важливості активного усвідомлення (інтерпретації) знаку (хоча самого інтерпретатора він не вводить у свою триаду). Цей акцент має велике значення.

Невипадково, що багато теоретиків підкреслюють необхідність активного процесу інтерпретації. Деякі з цих теоретиків змінюють семіотичні трикутники таким чином, що інтерпретатор (чи "користувач") знаку зображається в них явно. Це підвищує значення процесу семіозису (поняття, яке ввів Ч. Пірс). Значення знаку не обмежене, воно варіюється в його інтерпретаціях [17]. Так, можлива різниця в розумінні правових знаків залежно від приналежності до тієї або іншої правової культури. Прикладом можуть служити концепції прав людини (правовий знак – "права людини") євроатлантичної і ісламської цивілізацій. Так, принциповими розбіжностями західного і ісламського розуміння цього правового знаку є: в ісламській картині світу усі люди є рівними в людській гідності, в західній – усі люди є рівними в правах; у ісламі права, свободи, обов'язки людини встановлені Аллахом, в західній концепції – суспільним договором та ін. Спроби налагодити продуктивний діалог із західним світом привели до появи Загальної ісламської декларації прав людини в 1981 р., Каїрської декларації прав людини 1990 року, Арабської хартії прав людини 1994 року та інших документів. Для усіх цих текстів характерним є трактування правового знаку – "права людини" згідно Загальної декларації прав людини, проте з уточненнями "за шаріатом" [15, с. 73]. Наприклад: "життя не можна відібрати інакше, ніж за приписом шаріату" [5], або ж "кожен має право на результати своєї творчості. за умови, що творчість не суперечується принципами шаріату" [5], "неможливі ніякі обмеження прав, відмічених в цій Хартії, за винятком тих, які зумовлюються шаріатом" [16]. Це дозволяє уникати формальних конфліктів із західними уявленнями про права людини, в той же час, використання терміну "шаріат" без додаткових пояснень не приводить до зменшення суті розбіжностей в розумінні правового знаку "права людини".

Модель Ч. Пірса не можна однозначно назвати кращою за модель Ф. Соссюра. Зокрема, Джон Лайонс відмічає: "Є значна розбіжність в деталях тригранного аналізу знаку, навіть серед тих, хто його підтримує. Чи має бути інтерпретатор визначений як фізичний або розумовий об'єкт? Чи являється інтерпретанта тільки чимось конкретним, залежно від інтерпретатора, або це сукупність речей, які можливі при використанні знаку? Чи, ще третя можливість – це типовий або ідеальний представник цього роду речей"? [19, с. 99].

Будь-який правовий знак має предметне і смислове значення. Предметне значення (денотат) правового знаку – це предмет, який позначається цим знаком [3, с. 15]. Предметні значення різноманітні: це можуть бути окремі предмети і класи предметів, явища, процеси, властивості предметів та співвідношення між ними і т. п. Смислове значення (сенси) правового знаку – це зміст знаку, який засвоюється в процесі його розуміння.

Між правовим знаком і його предметним значенням існує двосторонній зв'язок. З одного боку, немає знаку без предметного значення. З іншого боку, немає предметного значення без знаку – носія предметного значення. Отже, предметне значення є необхідною і достатньою ознакою правового знаку [6, с. 142].

У 1892 р. відомий німецький логік Г. Фреге у своїй роботі "Про сенси і значення" окрім предметного значення виділив ще й смислове значення. Знайомі слова будять образи предметів, що пов'язані з цими словами в процесі їх засвоєння. Незнайомі ж слова не знаходять відгуку у свідомості людини. Слова посиляють слухача до певного предмета завдяки тому, що слухач розуміє їх смислове значення. Без смислового значення не могла б здійснитися знакова функція і слова не мали б для людини предметного значення. Отже, немає правового знаку без значення як предметного, так і смислового.

Зокрема, предметне і смислове значення юридичного знаку "право" може бути розмежоване таким чином. Предметним значенням цього знаку виступають загальнообов'язкові правила поведінки, і це предметне значення є загальним для розуміння в будь-якій правовій системі, а смислове значення знаку "право" може бути різним: у випадку світського підходу право представляє основний механізм впорядкування життя суспільства і створюється цим суспільством в різноманітних формах; у релігійному підході право являє собою норми, які "даровані" людству вищим розумом, правові норми носять сакральний характер та ін.

Деякі вчені виділяють також експресивне значення знаку, яке виражає емоції людини, що використовує знак в певному контексті [12, с. 97]. Але, оскільки мова права є формалізованою, то виділити експресивне значення в правовому знаку практично неможливо.

Висновки. Підсумувавши усе вищесказане, можна зробити висновок, що правовий знак є ключовим поняттям семіотики права. Правовий знак є структурним поняттям і може бути розбитий для

цілей аналізу на складові (їх назва і кількість може варіюватися залежно від концептуальних переваг дослідника). Для повнішого і глибшого дослідження будь-якого правового знаку, на наш погляд, необхідно обов'язково виділяти його означаючу і означаєму частини, а також предметне і смислове значення.

Література:

1. Балинська О. М. Семіологічне дослідження права: до постановки питання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 3-8.
2. Быкова О. И. Этнолингвосемиотические основы исследования коннотации // Вестник ВГУ. Серия "Лингвистика и межкультурная коммуникация". – 2003. – № 1. – С. 52-58.
3. Ветров А. А. Семиотика и ее основные проблемы. – М.: Политиздат, 1968. – 264 с.
4. Дамирли М. А. Сравнительное правоведение: актуальные проблемы эпистемологической саморефлексии (некоторые критико-полемиические размышления) // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. – 2006. – С. 88-99.
5. Каирская декларация о правах человека в исламе // Сайт "Центр інформації та документації кримських татар". Режим доступа: <http://www.cidct.org.ua/uk/laws/6.html>. Дата доступа: 22.03.2010.
6. Кемеров В. Современный философский словарь. – Минск: Панпринт, 1998. – 1064 с.
7. Костенко О. М. Феномен права у світлі соціального натуралізму // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 2. – С. 3-12.
8. Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. – Мн.: Изд. В. М. Скакун, 1998. – 896 с.
9. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. – М.: Оникс, 2008. – 736 с.
10. Почепцов Г. Г. Семиотика. – М.: Рефл-бук, 2002. – 432 с.
11. Российский гуманитарный энциклопедический словарь. – Т. 3. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС: Филол. фак. С.-Петербург. гос. ун-та, 2002. – 704 с.
12. Семиотика: пособие для студентов / Автор-сост. Скрипник К. Д. – Ростов-на-Дону: РИО Ростовского филиала Рос. таможенной академии, 2000. – 127 с.
13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
14. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста. – СПб.: Симпозиум, 2007. – 502 с.

15. Ярїко М. О. Ісламська концепція прав людини у порівнянні з Загальною Декларацією прав людини // Грані: Філософія. – 2009. – № 3. – С. 73-77.
16. Arab Charter on Human Rights // Сайт "An open door to the Arab world". Режим доступу: <http://www.al-bab.com/arab/docs/international/hr1994.htm>. Дата доступу: 22.03.2010.
17. Daniel Chandler Semiotics for Beginners // Сайт Дениєла Чандлера. Режим доступу: <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/sem02.html>. Дата доступу: 22.03.2010.
18. Hockett Charles F. The Origin of Speech // Scientific American. – 1960. – № 203. – Р. 89 – 97.
19. Lyons John. Semantics – Cambridge: University Press, 1977. – 371 p.
20. Peirce, Charles S. Collected Writings (8 Vols.) /Ed. Charles Hartshorne, Paul Weiss & Arthur W Burks. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931-1958.
21. Saussure Ferdinand De. Course In General Linguistics. – Fontana, 1990. – 236 p.

Ткачук А. С., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ: ЇХ СУТНІСТЬ ТА НАСЛІДКИ

В статье рассмотрены основные деформации правосознания: правовой инфантилизм, правовой идеализм (романтизм), правовой дилетантизм, правовая демагогия, правовой нигилизм, правовой негативизм и "перерождённое" правосознание. Дано общее представление о сути этих аномалий, их деструктивной роли, причинах, формах проявления и путях устранения.

The article considers the main deformations of legal awareness: legal infantilism, legal idealism (romanticism), legal diletantism, legal demagoguery, legal nihilism, legal negativism and "degeneration" of awareness. We describe a general idea of the essence of these anomalies, their destructive role, causes, forms and ways of elimination.

У сучасній літературі існує багато дефініцій правосвідомості. Наведемо одну з них: правосвідомість – це специфічна форма суспільної свідомості, система відображення правової дійсності у формі юридичних знань, оцінок, правових установок, ціннісних орієнтацій, які визначають поведінку людей в юридично значимих ситуаціях [1, 192]. Проте сфері правового усвідомлення дійсності громадян (правосвідомості) притаманні різноманітні